

УДК 631.16:351.72.078.5(470)

*Т.В. КАЛАШНІКОВА, кандидат економічних наук, докторант
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва*

Особливості сучасної моделі державної підтримки сільського господарства в Росії

Постановка проблеми. Завдання стійкого розвитку аграрної галузі України включає вирішення цілої низки питань, серед яких нарощування обсягів виробництва якісної сільськогосподарської продукції на інноваційній основі; забезпечення екологічної безпеки; відновлення сільської соціальної інфраструктури. На розв'язання цих завдань держава спрямовує значні фінансові ресурси за програмами підтримки, перелік яких і цільове використання постійно змінюються. Напрацювання обґрунтованих рекомендацій з удосконалення вітчизняного механізму державної підтримки сільського господарства, на наш погляд, потребує детального вивчення міжнародного досвіду, особливо у країнах колишньої співдружності, з якими Україна має схожі умови господарювання, рівень економічного розвитку галузі, обсяги підтримки. Передусім варто вивчити досвід Російської Федерації, особливо з огляду на те, що Україна й Росія є членами СОТ і віднесені до найперспективніших країн світу щодо нарощування обсягів продовольства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державної підтримки сільського господарства в Росії досліджуються такими науковцями як І.Буздалов, Г.Беспяхотний, Т.Ельдієва [1], В.Милосердов, Б.Пошкус, Є.Серова [2,3], С.Строков [4], В.Узун [5], І.Ушачов [6] та ін. Особлива увага останнім часом приділяється удосконаленню державної підтримки аграрної галузі з урахуванням глобалізаційних чинників, вступу країни до СОТ [7].

Мета статті – проаналізувати особливості сучасної російської моделі державної підтримки сільського господарства, визначити основні шляхи її трансформації у зв'язку з приєднанням країни до СОТ.

Виклад основних результатів дослідження. За висновками російських учених, останніми роками в Росії сформовано принципово нову державну політику підтримки сільського господарства, яка дає позитивні результати [8]. Напрацьовані науковцями рекомендації покладені в основу “Державної програми розвитку сільського господарства і регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства”, що передбачає поетапну реалізацію (перший етап охоплює 2008-2012 рр., другий – 2013-2020 рр.) і досягнення відповідних індикаторів зростання аграрної галузі. При спільних напрямках реалізації Державної програми на другому її етапі спостерігається коригування й більш чітке структурування означених цілей (рис. 1).

На досягнення встановлених показників зростання агропромислового виробництва в Росії спрямовано цілий ряд інструментів підтримки: інтервенції на ринку сільгосппродукції, митно-тарифне та нетарифне регулювання, податкові пільги тощо. Основним же напрямом підтримки галузі є бюджетна: субсидії з федерального бюджету на підтримку рослинництва - субсидування частини витрат на придбання елітного насіння (до 30% вартості на 1 т насіння за видами культур при дотриманні регіональних систем землеробства), субсидування розвитку садівництва (до 30% витрат на 1 га площі закладення садів і виноградників); на роз-

виток продукції рослинництва в захищеному ґрунті, субсидії на розвиток меліорації (до 50% витрат на будівництво, реконструкцію, технічне переозброєння меліоративних систем); відшкодування частини витрат по страхуванню врожаю сільськогосподарських культур (до 50% нарахованої страхової премії); на підтримку тваринництва – субсидії на формування племінної бази, субсидії на 1 л молока першого та вищого гатунку; на підтримку малих форм господарювання; субсидування процентних ставок по кредитах тощо.

При збереженні основного переліку інструментів підтримки їхня спрямованість на різних етапах реалізації програми суттєво різниться. У 2008-2012 роках вагомим ва-

желем державного впливу було саме субсидування частини відсотків за короткостроковими й інвестиційними кредитами. Його частка в загальному обсязі бюджетного фінансування збільшилася за цей період з 41 до 46%. Субсидуванню підлягала частина процентної ставки по короткостроковим та інвестиційним кредитам на розвиток рослинництва і тваринництва; по кредитах фермерським господарствам; інвестиційних кредитах на розвиток виробництва електроенергії, що виробляється з використанням поновлюваних джерел енергії та на придбання сільськогосподарської техніки (умови субсидування щодо останніх наведено в таблиці).

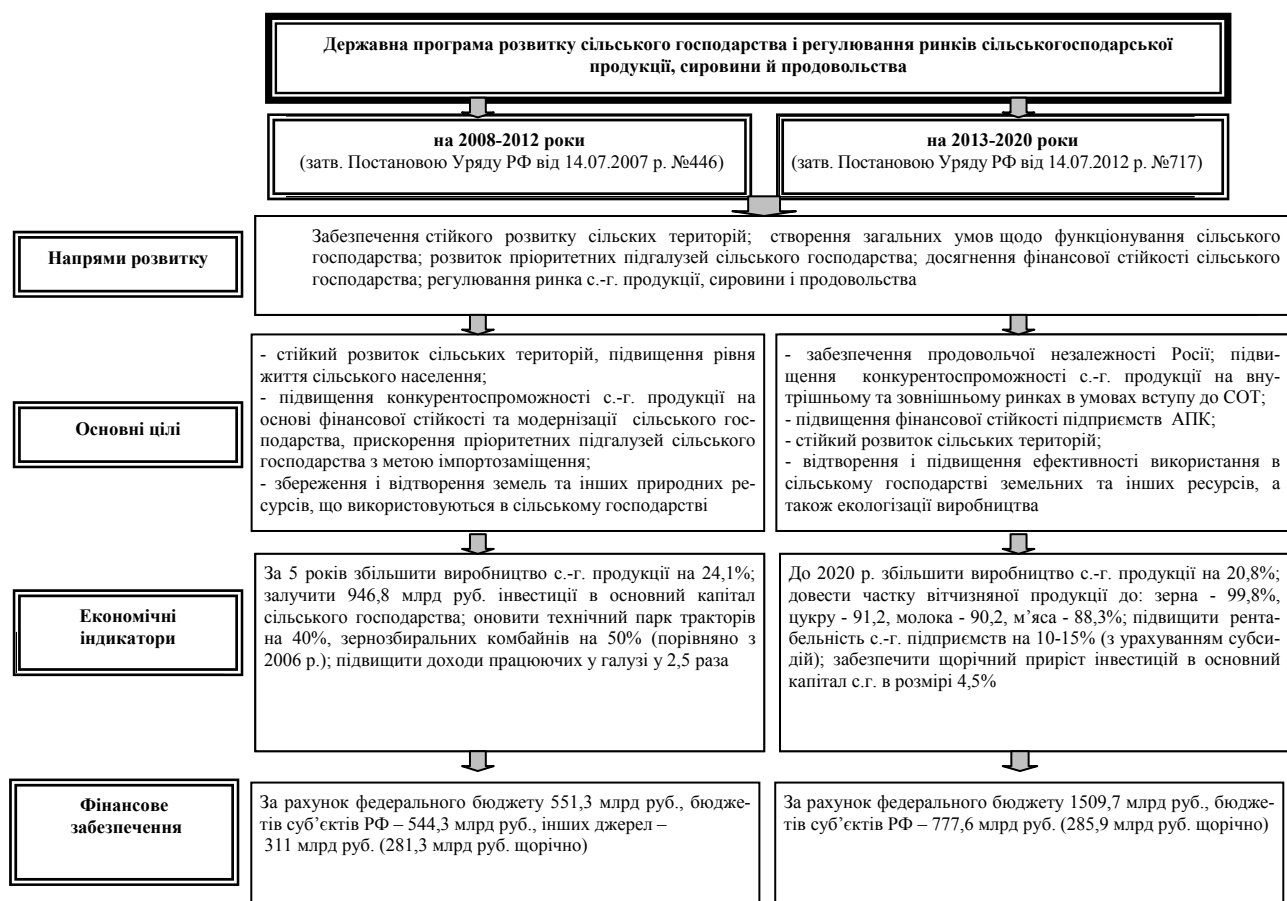

Рис. 1. Складові Державної програми розвитку сільського господарства в Росії та етапи її реалізації

Джерело: Розроблено автором на підставі: www.rshb.ru/gosprograms/now/agro.php; www.mcx.ru/documents/file_document/show/19504.htm.

Враховуючи, що за п'ятиріччя вартість кредитів корпоративним клієнтам зменшилась із 18 до 13%, а облікова ставка ЦБ РФ знизилася з 10 до 8,25% [9], при оформленні субсидованого кредиту сільгосптоваровиро-

бник фактично сплачував банку 5-8% річних. Такі заходи підтримки сприяли впливу приватних інвестицій у виробництво: на 1 руб. підтримки за інвестиційними кредитами залучено близько 5 руб. приватних

інвестицій; за підсумками 2012 року сукупний інвестиційний портфель становив понад 1,9 трлн руб. Як результат, за 2008-2012 роки темпи виробництва сільгосппродукції становили 116,8%. Виробництво зерна зросло на 12,5%, цукрових буряків – на 36,9, соняшнику та сої – удвічі, продукції птахівництва – на 83%, свинарства – на 28%. Виконано плановий показник вітчизняного виробництва у формуванні ресурсів м'яса і м'ясопродуктів, що становив 65,8% [10].

Зазначимо, що у серпні 2012 року Росія стала 156-м членом СОТ. Граничний рівень сукупного виміру підтримки сільського господарства країни становить 9 млрд дол. із поступовим зниженням до 4,4 млрд дол. у 2018 році [11]. Тому Державна програма, прийнята у 2012 році [12], хоча й є продовженням попередньої, відображає сучасні реалії та тенденції кон'юнктури світового продовольчого ринку, враховує умови вступу країни до СОТ і містить ряд принципових змін (рис. 2). Як бачимо, в структурі підтримки спостерігається суттєве нарощування частки коштів на розвиток рослинництва й тваринництва. Так, із метою поширення заходів “зеленого кошика” в ній уперше передбачено незв'язану підтримку доходів сільськогосподарських товаровиробників у рослинництві через надання субси-

дій із Федерального бюджету та бюджетів суб'єктів РФ (на умовах співфінансування) за ставкою, розрахованою з використанням індексу (затвердженого Міністерством сільського господарства), що враховує стан ґрунтів, біокліматичний потенціал території, розмір підприємства, рівень оснащення сільгосптехнікою, дохідність за певний період, чисельність працівників й інші показники. Контроль за якістю обробітку ґрунту здійснюватиметься Федеральною службою з ветеринарного і фітосанітарного нагляду та центрами агрохімічної служби в суб'єктах РФ на підставі результатів моніторингу стану родючості ґрунтів. Розмір цих субсидій є обернено пропорційним показнику родючості ґрунтів. В основу розрахунку субсидій покладено рівень інтенсивності використання посівних площ, який визначається обсягом виробництва продукції рослинництва. Для цього затверджено коефіцієнти переведення всіх видів сільгоспкультур у зернові одиниці для перерахунку в зерновий еквівалент. Обов'язковою умовою одержання даної субсидії сільгосппідприємствами є страхування врожаю сільськогосподарських культур, багаторічних насаджень. Зазначені зміни зумовлені зобов'язаннями країни перед СОТ, бо даний захід підтримки не викривлює умови торгівлі.

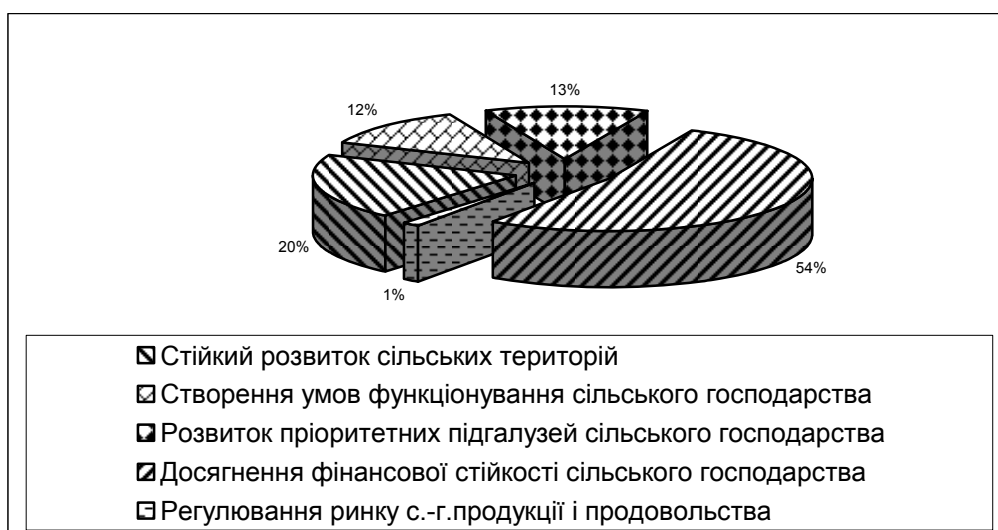
Умови субсидування інвестиційних кредитів на придбання с.-г. техніки в Російській Федерації у 2012 році

Умови кредитування	Кредити Ощадбанку Росії на придбання с.-г. техніки російського виробництва	Кредити Ощадбанку Росії на придбання с.-г. техніки білоруського виробництва “Гомсільмаш”	Кредити ВАТ Россільгоспбанк під заставу придбаної с.-г. техніки (обладнання)
Термін кредитування	Від 3 до 10 років	До 5 років	До 10 років по самохідній с.-г. техніці; до 8 років – по причепній та начипній техніці
Валюта кредиту	Російські рублі	Російські рублі	Російські рублі
Авансовий платіж	10-20% від вартості техніки	15% від вартості техніки	10% від вартості техніки
Погашення позики	Щомісячними чи щоквартальними платежами	Щомісячними чи щоквартальними платежами рівними частками	Щомісячними чи щоквартальними платежами з можливістю встановлення індивідуального графіка погашення основного боргу залежно від дохідності підприємства
Забезпечення повернення позики	Застава придбаної техніки (з обов'язковим страхуванням). Вимагається додаткова застава майна позичальника	Застава придбаної техніки (з обов'язковим страхуванням). Вимагається додаткова застава майна позичальника	Застава придбаної техніки (з обов'язковим страхуванням)

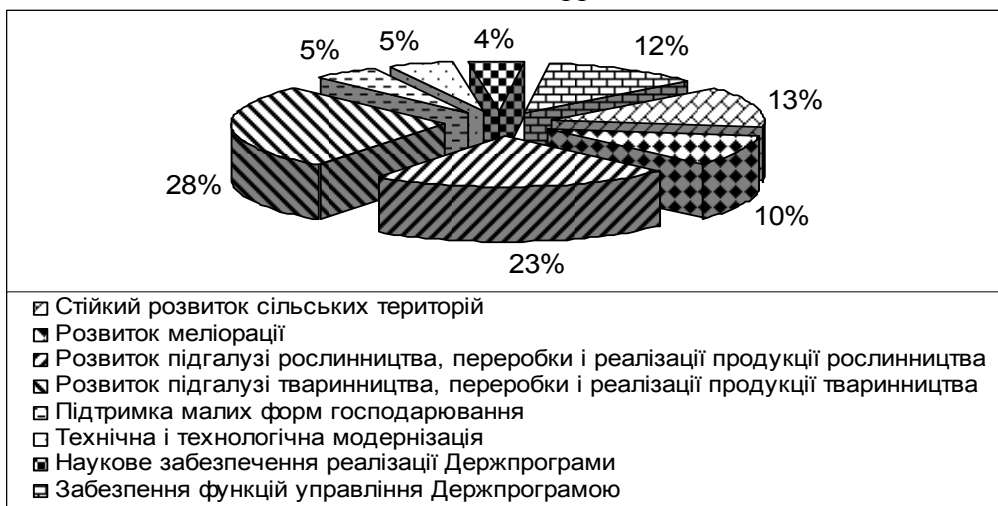
Продовження табл.

Розмір компенсації кредитної ставки	2/3 ставки рефінансування Центробанку Росії з Федерального бюджету РФ (не більше фактичних витрат на сплату відсотка по кредиту); 1/3 ставки рефінансування може субсидуватися за регіональними програмами здешевлення техніки	У розмірі ставки рефінансування Центробанку Росії з бюджету Республіки Білорусь	2/3 ставки рефінансування Центробанку Росії з Федерального бюджету РФ (не більше фактичних витрат на сплату відсотка по кредиту); 1/3 ставки рефінансування може субсидуватися за регіональними програмами здешевлення техніки
Особливі умови	За наявності рахунку в Ощадбанку Росії й позитивній кредитній історії - пільгові умови кредитування (відсутність додаткової застави і аванс 10% від вартості техніки). З бюджету регіону можуть виділятися кошти на здешевлення техніки, що кредитується	Можливість дострокового погашення позики. Відсоткова ставка за користування позикою змінюється залежно від ставки рефінансування Центробанку Росії	Можливість відстрочення погашення основного боргу до 1 року. З бюджету регіону можуть виділятися кошти на здешевлення техніки, що кредитується

Джерело: Розроблено автором на підставі: <http://www.agrosnabvollogda.ruspesok/gomselmash/finance.htm>.

2008-2012 pp.

2013-2020 pp.

Рис. 2. Структура бюджетних видатків за Державною програмою розвитку сільського господарства в Російській Федерації за етапами реалізації, %

Джерело: Розроблено автором.

Преференції виробникам продукції тваринництва включають субсидії на 1 л молока. Встановлено диференційований підхід до субсидування молока вищого та першого гатунку у співвідношенні 3:1 (за усередненими даними субсидія на 1 л молока вищого гатунку становитиме 1,2 руб., першого гатунку – 40 коп.). Субсидуванню підлягає лише молоко певної якості (вміст жиру не нижче 3,4%, білка – 3%, з 2018 року – відповідно 3,8% та 3,2%). Починаючи з 2016 року до умов одержання даної субсидії додається виконання вимог щодо виходу телят – від 76 гол. на 100 корів, що спрямовано на стимулювання відтворення молочного стада.

Поряд із підтримкою галузей рослинництва й тваринництва значно поширюються заходи та збільшуються обсяги підтримки малих форм господарювання, зокрема, створюваних фермерських господарств і сімейних ферм. Передбачено виділення грантів на утримання та розвиток виробничої бази фермерських господарств (одноразово до 90% витрат фермера на придбання матеріальних ресурсів на розвиток господарства); одноразова допомога на побутові цілі; субсидії на розвиток сімейних ферм на базі селянських (фермерських) господарств (до 60% витрат на будівництво або модернізацію сімейної тваринницької ферми); компенсація витрат на проведення кадастрових робіт при оформленні земельних ділянок у власність (50% за рахунок федерального бюджету, 50% – бюджетів муніципальних утворень) у середньому 1 тис. руб. на 1 га.

Водночас субсидування відсотків по кредитах, що згідно з класифікацією СОТ є складовою “жовтого кошика”, в бюджетних видатках передбачено скоротити з 37% у 2013 році до 23% у 2020-му та прийнято ряд нововведень щодо субсидування інвестиційних кредитів. Так, із 2013 року розширено коло одержувачів субсидій за рахунок переробників сільгосппродукції; подовжено терміни надання позик (до 15 років) і підвищено розмір субсидування (100% ставки рефінансування з коштів федерального бюджету та в межах 3 в.п. понад цієї ставки з регіональних бюджетів) підприємствам, що

займаються м'ясним скотарством. Для виробників молока субсидії становитимуть 80% ставки рефінансування з федерального бюджету й не менше 20% ставки – з регіонального. Зазначені заходи підтримки створюють умови для нарощування обсягів та якості продукції тваринництва, посилення матеріально-технічної бази сільськогосподарських і переробних підприємств, підвищення рівня зайнятості в сільській місцевості й, водночас, є більш адаптованими до вимог, що пред'являються СОТ.

Для реалізації стратегічних напрямів розвитку сільського господарства в Росії не лише прийнято Державну програму, а також здійснюється відповідне її фінансування. Так, за перші п'ять років реалізації Державної програми фінансування заходів підтримки за всіма напрямками виконано на 118,5% [13]. При цьому значна увага приділяється питанням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на підтримку сільського господарства, що дає змогу здійснювати контроль за раціональним використанням коштів; визначати пріоритетні напрями підтримки; перевіряти виконання одержувачами підтримки взятих зобов'язань перед державою.

Висновки. Аналіз досвіду функціонування системи державної підтримки сільського господарства Російської Федерації уможливорює виокремити її сутнісні ознаки: перевага прямих методів підтримки шляхом першочергового субсидування сільськогосподарських товаровиробників; комплексний підхід до підтримки галузі, що включає порядок із виробництвом переробку сільськогосподарської продукції, її реалізацію, логістику та регулювання ринку. З огляду на перелік і підходи до визначення заходів державної підтримки (досвід субсидування інвестиційних позик, субсидування галузей рослинництва й тваринництва, підтримка малих форм господарювання тощо), зроблено значні кроки як у напрямі виконання зобов'язань перед СОТ, так і для створення передумов сталого розвитку сільського господарства країни.

Список використаних джерел

1. Эльдиева Т. Либерализация мировой торговли продовольствием: последствия для аграрной экономики регионов России/ Т.Эльдиева// Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2012. – № 5. – С.27-32.
2. Серова Е. Соглашение по сельскому хозяйству Уругвайского раунда ГАТТ и влияние вступления России в ВТО на агропромышленный сектор /Е.Серова, Н.Карлова: <http://siteresources.worldbank.org/INTRANET/TRADE/Resources/WBI-Traning/ch21.pdf>.
3. Evolution of the Farm Structure in Russia's Agriculture: Background and Perspectives / Eu.Serova. In the book: EU enlargement. Proceedings of the conference devoted to 100 years anniversary of VUZE. Prague, 2002.
4. Stokov S. Producer Subsidy Equivalents and Evaluation of Support to Russian Agricultural Producers / Sergei Stokov and William H. Meyers// Working Paper 96-WP 168 November 1996, Center for Agricultural and Rural Development Iowa State.
5. Узун В. Особенности господдержки сельского хозяйства в России/ В.Узун//Экономика сельского хозяйства России. – 2012. – № 7. – С.57-64.
6. Ушачев И. Экономический механизм реализации Государственной программы развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013-2020 гг./ И.Ушачев//АПК: экономика, управление. – 2012.– № 11. – С.3-7.
7. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2011: OECD Countries and Emerging Economies – <http://www.oecd.org/tad/agriculturalpolicies/agriculturalpolicymonitoringandevaluation2011oecdcountriesandemergingeconomies.htm>.
8. Система поддержки сельского хозяйства за рубежом // Экономика сельского хозяйства России. – 2012. – № 12. – С.36-49.
9. <http://www.fxteam.ru/forex/cb-rates>.
10. Подведены итоги реализации Госпрограммы развития сельского хозяйства на 2008-2012 годы // <http://www.farmit.ru/news/ekonomika/2013/04/04>.
11. WTO: 2012 PRESS RELEASES PRESS/668 23 July 2012: Lamy hails Russia's WTO accession ratification- http://wto.org/english/news_e/pres12_e/pr668_e.htm
12. Государственная программа развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013-2020 годы // Экономика сельского хозяйства России. – 2012.– № 9. – С.4-20.
13. О мерах государственной поддержки в сфере сельского хозяйства и порядке ее предоставления // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kgau.ru/img/news/to23.doc>

Стаття надійшла до редакції 14.06.2013 р.

* * *

Новини АПК

Держава створила сприятливі умови для виробництва та придбання сільгосптехніки

З моменту створення випробувальної станції на базі Українського науково-дослідного інституту прогнозування та випробування техніки і технологій для сільськогосподарського виробництва ім. Л. Погорілого, між Мінагрополітики України та Інститутом постійно відбувається активна робота з моніторингу техніко-технологічних рішень в АПК та проведення державних випробувань вітчизняної й іноземної сільськогосподарської техніки і обладнання. Результатом цієї співпраці є постачання сільськогосподарським товаровиробникам сучасних комплексів машин для механізації виробничих процесів у рослинництві та тваринництві», – зазначив директор Департаменту інженерно-технічного забезпечення та сільськогосподарського машинобудування Міністерства аграрної політики та продовольства України Олександр Григорович.

Він наголосив, що без державної підтримки і врегулювання на державному та нормативно-правовому рівні системи інженерно-технічного забезпечення АПК неможливо в подальшому здійснити різкий стрибок у переоснащенні матеріально-технічної бази агропромислового комплексу України. На сьогодні створені сприятливі умови для розвитку сільськогосподарського машинобудування.

«З метою стимулювання розвитку вітчизняного сільгоспмашинобудування Податковим та Митним кодексами України підприємства галузі звільнено від оподаткування прибутку до 01.01.2020 року, сплати мита на матеріали та комплектуючі вироби, які не виробляються в Україні і ввозяться машинобудівними підприємствами для виробництва сільськогосподарської техніки, до 01.01.2017 року. Завдяки цьому планується збільшити імпортозаміщення до 60% при нинішній складовій у 20%», – підсумував директор Департаменту.

Прес-служба Мінагрополітики України